

**Završna riječ: Rezime skupova o
umjetninama od tekstila u organizaciji
Hrvatskog restauratorskog zavoda,
smjernice za budućnost**

Sandra Lucić Vujičić
konzervator-restaurator savjetnik
Odjel za tekstil, papir i kožu
Hrvatski restauratorski zavod

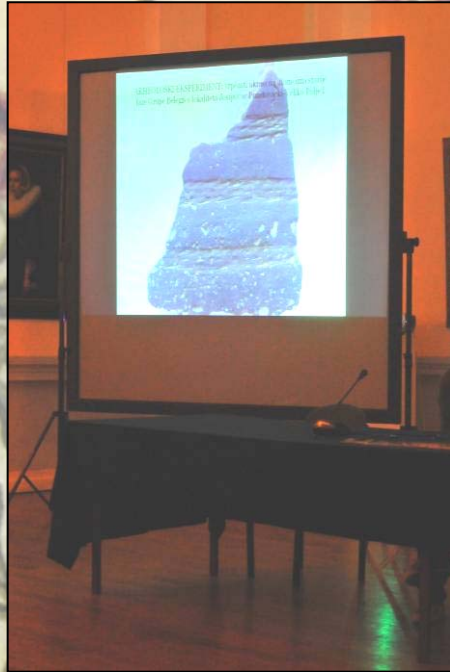
REZIME SKUPOVA O UMJETNINAMA OD TEKSTILA U ORGANIZACIJI HRVATSKOG RESTAURATORSKOG ZAVODA

- Hrvatski i međunarodni
- Znanstveni i stručni
- Financijska potpora: MK i HAZU
- Sudionici: akademici, predstavnici Uprave Službe za zaštitu kulturne baštine pri Ministarstvu kulture RH, konzervatori, kustosi, konzervatori-restauratori, studenti, profesori, predstavnici vjerskih zajednica, djelatnici instituta i laboratorija i ostali
- **NAŠA OSNOVNA NAMJERA:** upozoriti širu stručnu i ostalu zainteresiranu javnost na probleme u očuvanju vrlo osjetljive, a mnogobrojne tekstilne baštine

- Posjetili smo tekstilne zbirke mnogih zagrebačkih muzeja i vjerskih zajednica
- Održane radionice: testiranje novih materijala koji dolaze u dodir s umjetninama, zaboravljene tehnike izrade, početak rasprave o pristupu umjetninama od tekstila
- Obradili smo neke od podgrupa velike skupine povijesnog tekstila
- Osnovana Tekstiloteka u Restauratorskom centru Ludbreg HRZ-a
- Prikazali smo dva filma i postavili malu izložbu uzoraka „jalba” preplitanja
- Našim nastojanjima pomogli su svi sudionici, ali i gosti iz muzeja, instituta, fakulteta i zaklada iz Švicarske, Velike Britanije, Njemačke, Italije, Slovenije, Bosne i Hercegovine i Srbije, na čemu svima zahvaljujemo.

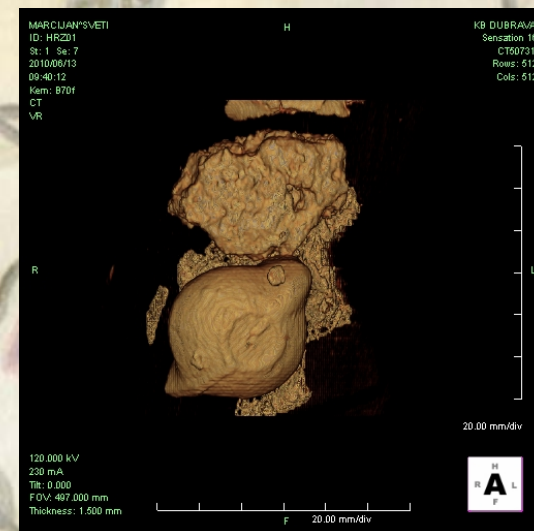
- Za glavne teme skupova birali smo upravo one segmente našeg djelovanja koji bitno utječu na stanje umjetnina od tekstila: izlaganje i pohranu, istraživanje, dokumentiranje i etički pristup
- Specifičnosti određenih faza radova i metoda nisu bile glavna tema – njih smo donekle obradili predstavljanjem radova na pojedinim predmetima ili zbirkama
- U budućnosti ćemo se baviti organizacijom manjih skupova, seminara ili radionica sa specifičnim temama: analizirati ostale tehnologije izrade, obraditi neke određene metode, predstaviti nova sredstva ili promišljanja o pristupu i metodama

SMJERNICE ZA BUDUĆNOST

Neki od važnijih elemenata tijekom izvođenja radova s konzervatorsko-restauratorskog aspekta

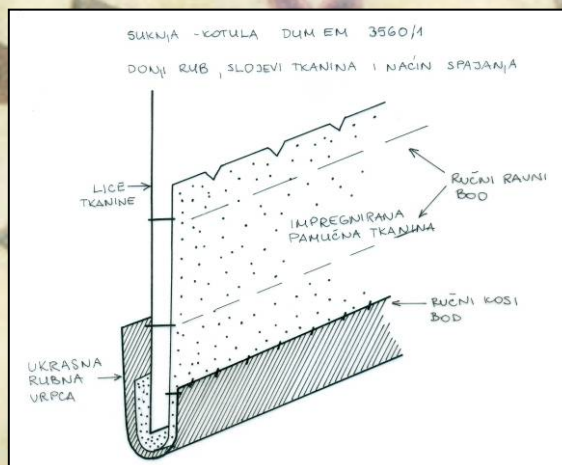
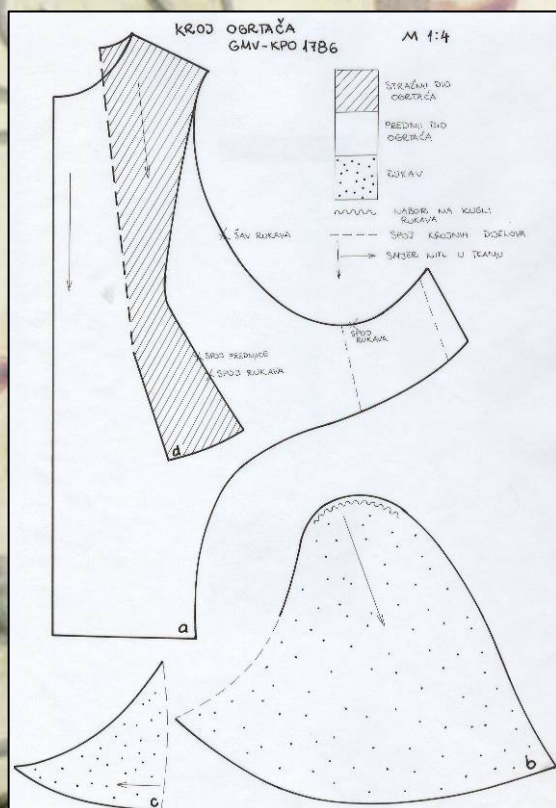
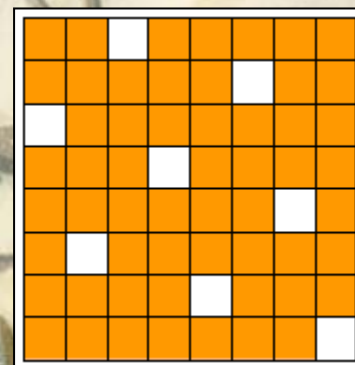
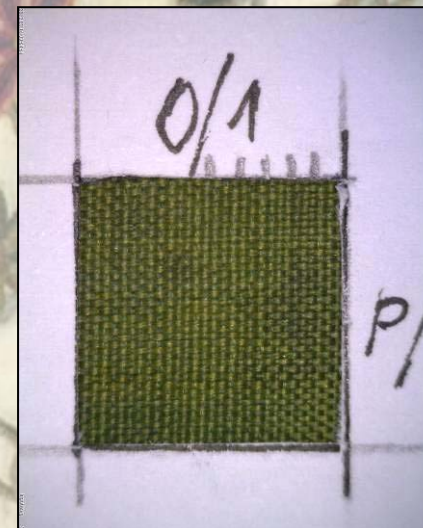
A) DOKUMENTIRANJE STANJA UMJETNINE

Izvodi se na samom početku radova isključivo na nedestruktivan način. Kao rezultat imamo opisnu dokumentaciju, fotografije snimljene različitom opremom (koso svjetlo, IR, UV, digitalna mikroskopija, CT snimanja itd.) i grafičku dokumentaciju.

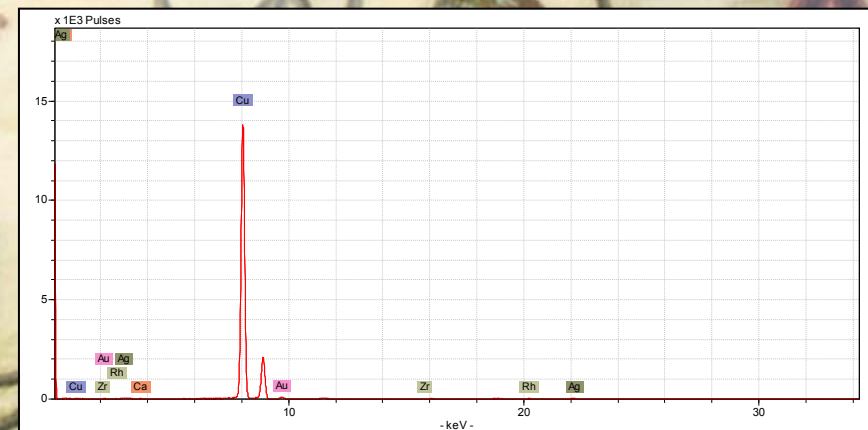
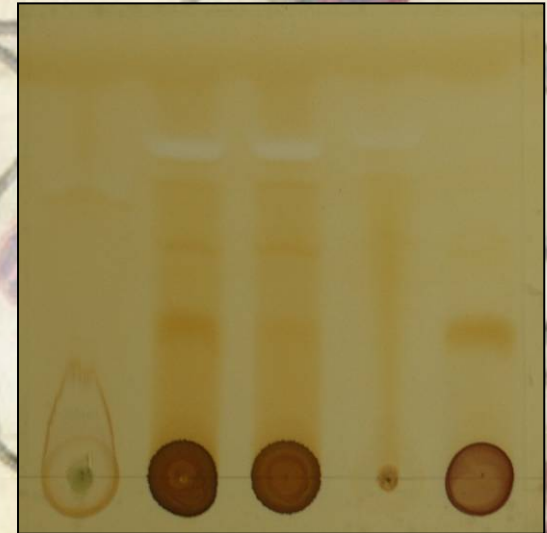
B) ANALIZA NAČINA IZRADE PREDMETA

Izvodi se tehnička analiza tkanina, pletiva, čipke, veza, puceta, vrpce, prema rezultatima kemijskih analiza materijala.

C) LABORATORIJSKE ANALIZE

Poželjno je da budu nedestruktivne. Pokušavamo detektirati vrstu vlakana, pigmenata i veziva, slojeve metala.

D) ANALIZA ZATEČENIH POVIJESNIH SLOJEVA

Nedestruktivno i iskustveno analiziramo zatečene povijesne slojeve na umjetnini:

- manje intervencije kao što su zakrpe, bodovi šivanja i sl.
- veće intervencije kao što su izmjena kroja, nadomještanje veće površine različitim materijalima, izrezivanje ukrasnih elemenata umjetnine i stavljanje na novu podlogu i sl.

Nakon ustanovljenja stanja, odlučujemo ostavljamo li zatečene slojeve/intervencije ili ih uklanjamo ili uklanjamo samo neke od njih. Svaku odluku treba obrazložiti.

E) ODABIR METODA

Metode se biraju nakon provedenih faza istraživačkih radova, često uz konzultiranje kolega konzervatora-restauratora, kustosa, kemičara, povjesničara, biologa i drugih. Glavna ideja kojom se moramo rukovoditi jest očuvanje cjelovitosti izvođenjem minimalnih zahvata uz što manje rizika ili bez rizika. Količina odabranih radova nije jamstvo uspješnosti ukupnog zahvata, a ni sredstvo za opravdanje cijene radova.

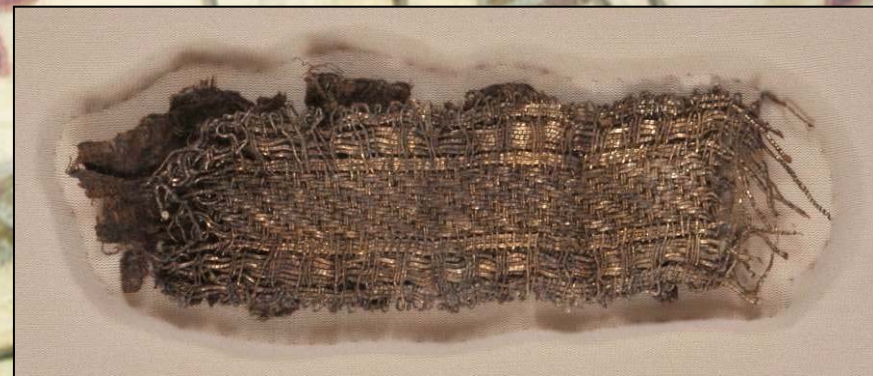
F) UKLANJANJE NEČISTOĆA

Izvodi se ako se smije izvoditi. Uklanjanje nečistoća nije imperativ u zahvatu na umjetnini. Može se izvoditi suhim ili mokrim postupkom, a katkad se izvodi parcijalno, kemijskim otapalima. Ne zaboravimo: odlučujemo se za postupak uklanjanja nečistoća tijekom kojeg neće nastati nove štete na umjetnini (otpuštanje boje, skupljanje materijala, otvori gdje ih nije bilo prije zahvata, uklanjanje završnog sloja na metalnim nitima veza i traka, nestanak apretura ili efekta utiskivanja). Najčešće uklanjanjem tamne patine s metalnih niti imamo relativno dobar rezultat koji kratko traje: ubrzo nakon čišćenja, patina se ponovno stvara (što je dobro jer je gotovo uvijek riječ o zaštitnoj patini).

G) ZATVARANJE OŠTEĆENJA

Izvodi se šivanjem ili lijepljenjem. Katkad se uopće ne izvodi, što je slučaj s fragmentima tkanina ili arheološkim tekstilom. Podlaganje oštećenja i učvršćenje lijepljenjem obavlja se povremeno: kad je šivanje nemoguće izvesti, kad se na umjetnini vide tragovi šivanja, često na oslikanom tekstilu.

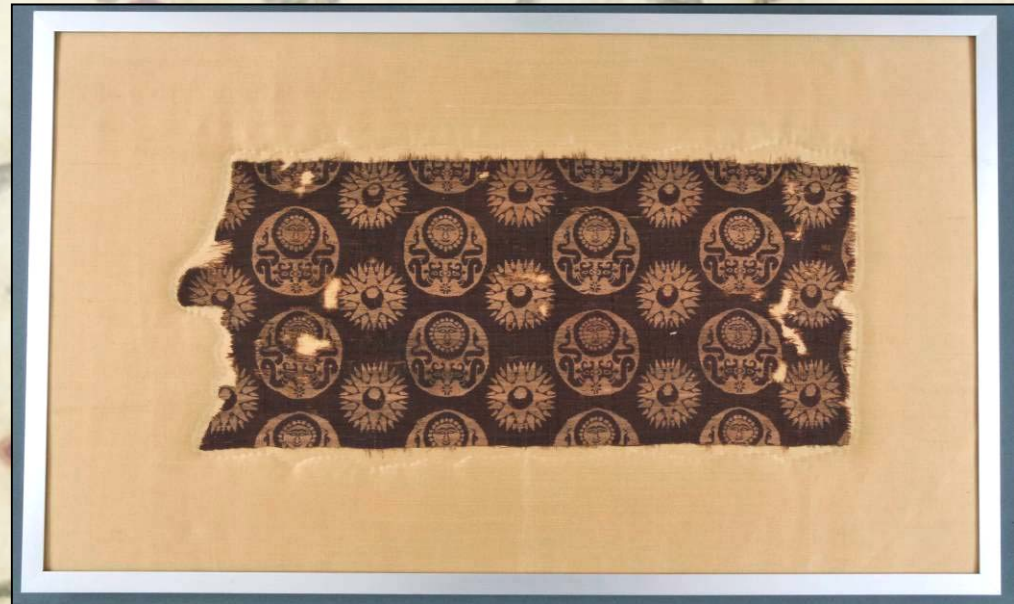
H) NADOMJEŠTANJE NEDOSTAJUĆIH KONSTRUKTIVNIH DIJELOVA ILI PODLAGANJE ČITAVE POVRŠINE KRHKIH I VRLO OŠTEĆENIH PREDMETA/DIJELOVA PREDMETA

Nedostajuće konstruktivne dijelove nadomještamo odgovarajućim novim materijalom samo da bismo ojačali glavnu konstrukciju umjetnine. Tu fazu radova izvodimo samo kad nemamo drugog izbora jer je umjetnina npr. volumna ili će se izložiti na posebnim nosačima. Kad je umjetnina u posebno lošem stanju, možemo podložiti cijelu njezinu površinu novim materijalom.

I) IZRADA NOSAČA ZA IZLAGANJE

Nosači se izrađuju od neštetnih materijala, prilagođeni upravo toj jednoj umjetnini.

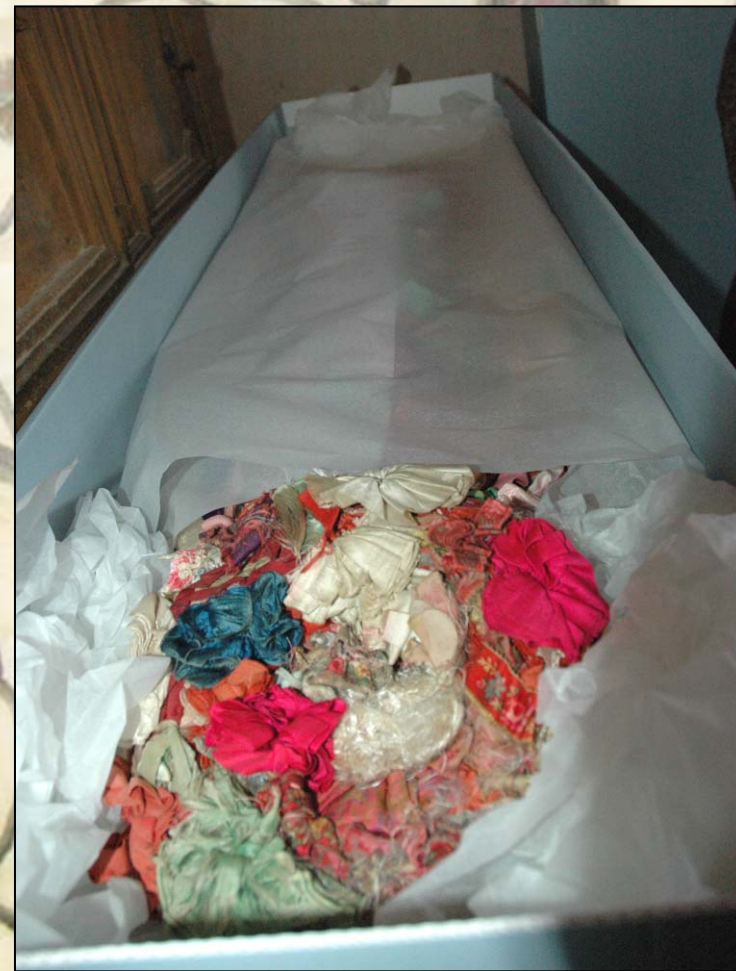
J) OPREMA UMJETNINE ZA POHRANU

Tijekom izvođenja ove faze radova moramo upotrebljavati neštetne i bezkiselinske materijale, a umjetninu pohranjujemo u položaju koji joj najbolje odgovara, iako smo najčešće onemogućeni u tome zbog veličine prostora.

K) PREVENTIVNO KONZERVIRANJE

Naša je obaveza više se baviti i preventivnim konzerviranjem – suhim postupkom uklanjanja nečistoća i osiguranjem boljih uvjeta pohrane i okoliša produljavamo trajanje najčešće većeg broja umjetnina.

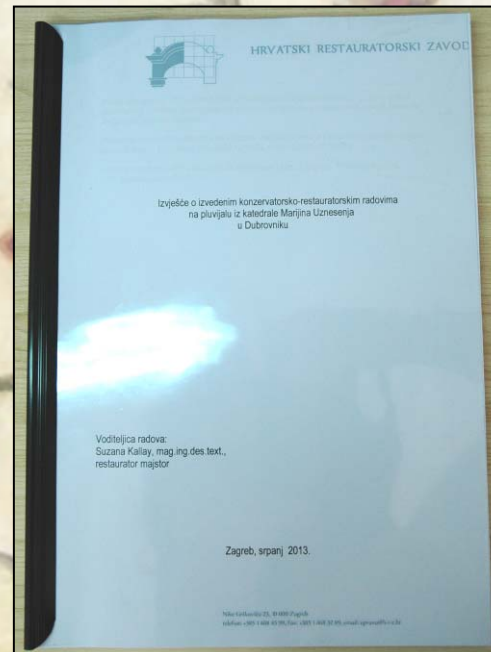

L) DOKUMENTIRANJE IZVEDENIH RADOVA

Ova je faza naša obaveza: moramo navesti što smo radili i koje smo materijale i sredstva stavili u/na umjetninu ili u njezin okoliš.

PRIMJER SADRŽAJA IZVJEŠĆA:

- 1.Uvod
- 2.Opis predmeta
- 3.Opis zatečenog stanja
- 4.Povijesno-umjetnička bilješka
- 5.Opis izvedenih istraživačkih radova
 - 5.1.Foto-dokumentacija stanja prije radova
 - 5.2.Definiranje dimenzija slika tijekom istraživačkih radova
 - 5.3.Grafička dokumentacija zatečenog stanja
 - 5.4.Kemijska analiza svih materijala zatečenih na slikama
 - 5.5.Mikrobiološka analiza uzorka uzetog sa slike s prikazom Mojsija i Davida
 - 5.6.Tehnološka analiza materijala i načina izrade
 - 5.6.1. Analiza tkanine
 - 5.6.2. Analiza trake
 - 5.6.3. Analiza konaca šivanja
 - 5.6.4. Analiza zatečenih šavova
 - 5.6.5. Konstrukcija slika
 - 5.6.6. Tehnika oslikavanja
 - 5.7.Analiza slojeva iz prošlosti
- 6.Smjernice za izvođenje konzervatorsko-restauratorskih radova
- 7.Popis djelatnika koji su sudjelovali u izvođenju istraživačkih radova
- 8.Prilozi: Analize Prirodoslovnog laboratorija HRZ-a

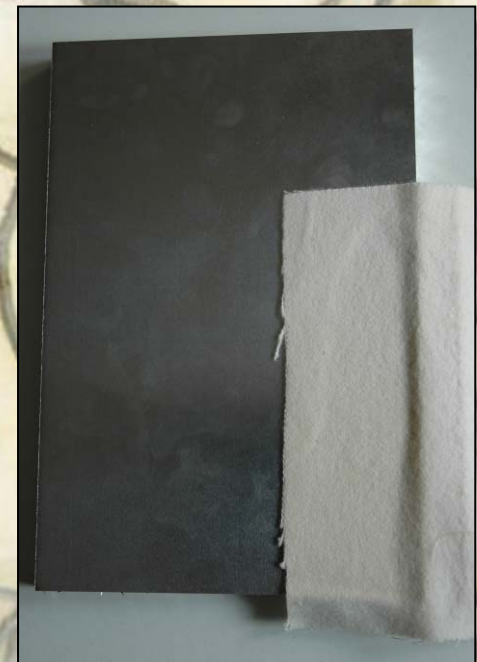

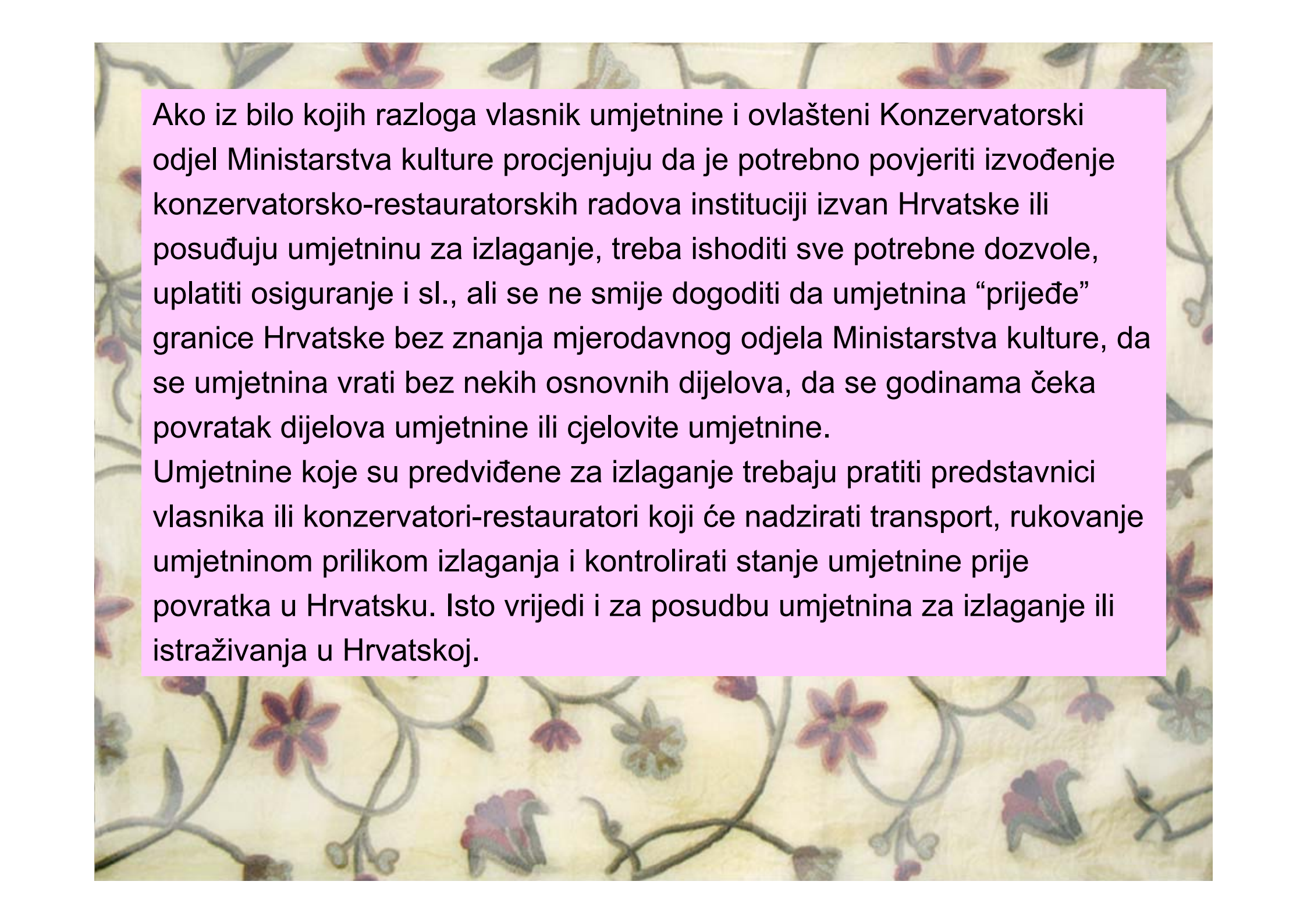
Svi uključeni u proces očuvanja i zaštite povijesnog tekstila trebaju imati na umu da se najčešće radi o umjetninama sastavljenim od više slojeva (glavna tkanina, podstavna tkanina, vez, ukrasne vrpce, čipke, itd.) pa svaki vidljivi sloj treba opisati i dokumentirati fotografski.

Ako želimo istraživati predmet, to moramo raditi na što nedestruktivniji ili potpuno nedestruktivni način. Ako tijekom istraživanja uklonimo neki šav spoja konstruktivnih dijelova umjetnine, taj šav trebamo opet sličnim koncem i bodom i zatvoriti.

Ako želimo istraživati nove materijale, sredstva i metode koje ćemo primijeniti tijekom izvođenja radova, onda se takva istraživanja ne smiju provoditi na povijesnom tekstilu, nego na materijalima koji su mu slični.

Ako iz bilo kojih razloga vlasnik umjetnine i ovlaštenu Konzervatorski odjel Ministarstva kulture procjenjuju da je potrebno povjeriti izvođenje konzervatorsko-restauratorskih radova instituciji izvan Hrvatske ili posuđuju umjetninu za izlaganje, treba ishoditi sve potrebne dozvole, uplatiti osiguranje i sl., ali se ne smije dogoditi da umjetnina “prijeđe” granice Hrvatske bez znanja mjerodavnog odjela Ministarstva kulture, da se umjetnina vrati bez nekih osnovnih dijelova, da se godinama čeka povratak dijelova umjetnine ili cjelovite umjetnine.

Umjetnine koje su predviđene za izlaganje trebaju pratiti predstavnici vlasnika ili konzervatori-restauratori koji će nadzirati transport, rukovanje umjetninom prilikom izlaganja i kontrolirati stanje umjetnine prije povratka u Hrvatsku. Isto vrijedi i za posudbu umjetnina za izlaganje ili istraživanja u Hrvatskoj.

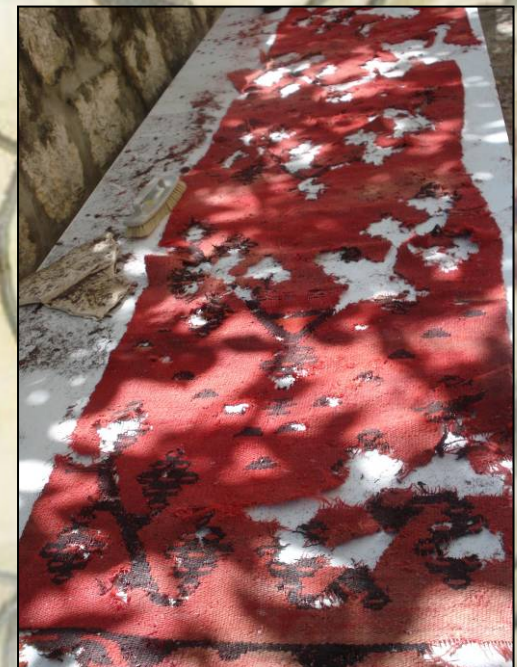
Institucije kojima je djelatnost izlagačka, autori i likovni postavljači izložbi trebali bi poslušati savjete konzervatora-restauratora, a u prostorima za izlaganje, umjetninama treba osigurati optimalne uvjete koje je propisala struka. Institucije koje, na sreću, imaju zaposlene djelatnike preparatore i restauratore trebaju uvažiti njihovo mišljenje o konzervatorsko-restauratorskim postupcima, pohrani i izlaganju povijesnog tekstila.

Nekoliko konkretnih uputa o čuvanju obzirom na djelovanje životinja (više uputa je na CD-u):

- ako se pojave “Silver Fish”, znači da je u čuvaonici ili blizu nje povećana relativna vlaga ili možda čak curi voda iz cijevi; zato moramo premjestiti umjetnine iz tog prostora ili popraviti cijevi
- miševi će se zavući u prostor ujesen, treba postaviti mišolovke
- najvažnije: moljci će “napasti” samo vunu, a u sprečavanju njihova djelovanja neće pomoći ni naftalin ni kamfor ni lavanda. Čak i feromonske ljepljive zamke imaju negativne karakteristike.

Predmete možemo zaštititi od moljaca jedino tako da ih održavamo čistima, u čistim prostorima i da ih redovito pregledavamo najmanje dvaput godišnje, a naročito u proljeće kad moljci izlaze i ujesen kad se začahuruju u predmetima.

Moramo naučiti što više o umjetnini prije nego što se odlučimo za zahvat, a istraživanje će nam olakšati odabir metoda. Svaki predmet je vrijedan - fragment tekstila iz relikvijara iz 13. stoljeća, građanska haljina s početka 19. stoljeća, oslikane tapete iz 18. stoljeća ili prsluk kao dio nošnje s poč. 20. stoljeća. Vez je jednako vrijedan tkaninama s više sustava osnova i potki, baršunima, čipkama ili vunenoj tkanini u keperu s geometrijskim uzorkom u tkanju postignutim jednostavnom tehnikom ubacivanja dodatne potke čunkom.

ZAKLJUČAK

Umjetnine od tekstila ne postoje radi našeg osobnog probitka, dokazivanja, iskazivanja osobnog doživljaja ili vizije, usklađivanja s trenutačnim modelima ponašanja i promišljanja. Minimalni zahvati na umjetnini uz očuvanje njezine cjelovitosti i zadržavanje onih povijesnih slojeva na njoj koji je ne oštećuju – to je jednostavan pristup koji neće nanijeti nikakvu štetu. Umjetnine od tekstila su dokument prošlosti i povijesti svake zemlje, prožimanja njezine kulture s kulturama drugih zemalja, a osobe uključene u proces očuvanja i zaštite imaju obavezu ne mijenjati ih, nego usporiti njihovo propadanje.